

Izvorni znanstveni rad
UDK: 929.53(497.584 Dubrovnik)“17“
DOI: <https://doi.org/10.21857/y6zolz8nwm>
Primljeno: 26.3.2017.

NEFORMALNE STRUKTURE MOĆI I MREŽE KUMOVA DUBROVAČKIH VLASTEOSKIH OBITELJI U DRUGOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA*

IRENA IPŠIĆ, IVANA LAZAREVIĆ I VEDRAN STOJANOVIĆ

Sažetak: U radu se analizira utjecaj klanovske podjele unutar vlasteoskog staleža na odabir krsnih kumova u drugoj polovici 18. stoljeća. Utvrđena je klanovska pripadnost krštenika i kumova, na temelju čega se došlo do zaključka u kojoj mjeri su se neformalne društvene podjele očitovale kroz institut kumstva i je li se prilikom odabira kumova primjenjivala stroga unutarklanovska politika, odnosno koliko se pripadnost određenom klanu s političke sfere prelila i na međuobiteljsko povezivanje kumskim vezama.

Ključne riječi: Dubrovnik, 18. stoljeće, krsna kumstva, društvene mreže, vlastela, klanovi

Keywords: Dubrovnik, 18th century, baptismal kinship, social networks, nobility, clans

Uvod

Institucionalni ustroj Dubrovačke Republike, na temelju kojega je sva politička vlast bila u rukama plemićkog staleža, temeljio se na staleškoj ekskluzivnosti.

Ovaj rad je prethodno objavljen na engleskome pod naslovom »Informal Power Structures and Godparents Network of the Ragusan Nobility in the Second Half of the Eighteenth Century.« *Dubrovnik Annals* 21 (2017): 31-46.

* Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost pod projektom broj 5106.

Irena Ipšić, docentica na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Branitelja Dubrovnika 41, 20000 Dubrovnik. E-mail: irenaipasic@gmail.com

Ivana Lazarević, znanstvena suradnica, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik. E-mail: ivana.lazarevic@du.t-com.hr

Vedran Stojanović, doktorand doktorskog studija "Povijest stanovništva" na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Sunčana 4, 20000 Dubrovnik. E-mail: vedranstojanovic44@gmail.com

Međutim, unutar formalne političke strukture vlasti, koja je naizgled djelovala homogeno, stoljećima su prisutne unutarstaleške borbe i klanovske podjele.¹ Ta stroga klanovska podijeljenost među pripadnicima dubrovačkih vlasteoskih obitelji iznjedrila je glavni cilj i istraživačko pitanje ovoga rada: očituju li se i kroz instituciju kumstva klanovske podjele, odnosno u kolikoj se mjeri prilikom odabira kumova vodila stroga unutarklanovska politika?

U radu se analizira uloga instituta kumstva unutar specifične društvene skupine (dubrovačke vlastele) u razdoblju od 1751. do 1800. godine. Ispitivanjem uzorka od 294 krštenja upisana u matične knjige² nastojalo se utvrditi je li ovaj institut korišten za stvaranje novih i proširivanje već postojećih društvenih veza unutar zajednice, odnosno u kojoj je mjeri stroga klanovska podijeljenost vlasteoskog staleža, koja je bila izuzetno snažan ograničavajući čimbenik na svim poljima društvenog i osobnog djelovanja, utjecala na izbor kumova.

Kumovi vlasteoske djece u drugoj polovici 18. stoljeća

U promatranom razdoblju, u župi Grad rođeno je ukupno 5.723 djece,³ od čega 294 vlasteoske (5,14%).⁴ Navedeni udio ukazuje na iznimno nisku zastupljenost vlastele u ukupnom stanovništvu Dubrovnika u drugoj polovici 18.

¹ Podjelu na klanove i povijest međuklanovskih borbi i sukoba za prevlast unutar vlasti detaljno su obradili Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić. Vidi: Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić, »Raskol dubrovačkog patricijata.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 39 (2001): 305-379; Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države. Salamankezi i sorbonezi*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2005 i Nenad Vekarić, *Nevidljive pukotine: Dubrovački vlasteoski klanovi*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009.

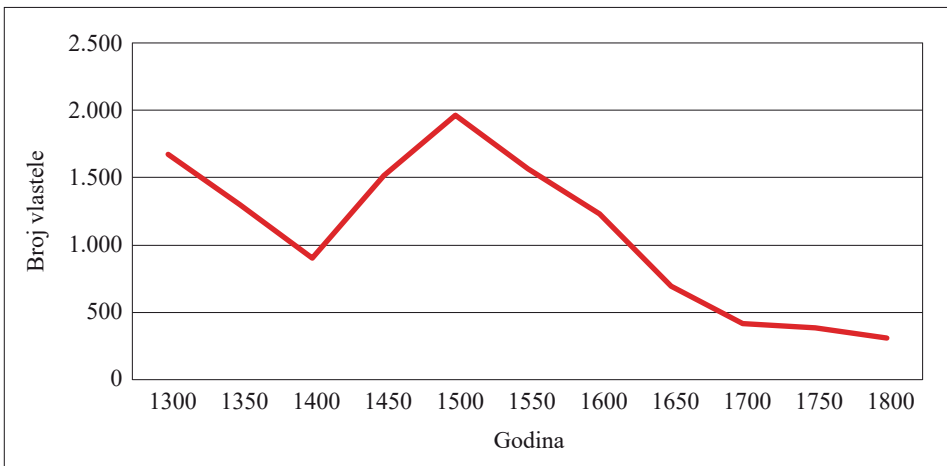
² Matične knjige krštenih župe Grad: *G9K* (1729-1758), *G10K* (1758-1798) i *G11K* (1799-1812). Matične knjige pohranjene su u Arhivu Dubrovačke biskupije, a korišteni su digitalni zapisi Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu.

³ Broj rođene djece dobiven je pomoću radnih tablica Nenada Vekarića, kojemu zahvaljujemo na pomoći.

⁴ Matične knjige krštenih vrlo često sadrže podatke o krštenjima iz nužde, koja su se zbog životne opasnosti obavljala neposredno nakon rođenja i bez uobičajene ceremonije. Krštenje iz nužde je obavljala primalja u slučaju smrtno opasnosti djeteta. Ona je kasnije prisustvovala obrednom krštenju (Miroslav Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata. Lokalna povijest i sveopći modeli*. Zagreb: Antibarbarus, 2002: 327; Kristina Puljizević, *U ženskim rukama. Primalje i porođaj u Dubrovniku (1815-1918)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2016: 47, 64). Udio od 30,61% krštenja iz nužde (90 od 294 krštenja) poprilično je velik i ukazuje da je u drugoj polovici 18. stoljeća i dalje postojao strah i nesigurnost hoće li rođeno dijete preživjeti.

stoljeća i pretkazuje njezin neminovni demografski krah (grafikon 1).⁵ Politička moć i društveni utjecaj ipak nisu opadali usporedno s demografskim odumiranjem, što jasno pokazuje i činjenica da su 1770. godine pučani češće birali vlastelu za kumove svoje djece nego, primjerice, antunine, čije je materijalno bogatstvo u to doba nerijetko premašivalo bogatstvo velikog broja vlastele.⁶ Društveni ugled najvišeg staleža Dubrovačke Republike presudan je element za ispitivanje vertikalne mobilnosti nižih slojeva, ali ovo se istraživanje kreće unutar istog staleža, pa se pitanju horizontalne mobilnosti mora pristupiti kroz ispitivanje klanovskih odnosa.

Grafikon 1. Procjena broja vlastele (1300-1800)

Izvor: N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, 1*: 145.

⁵ To je razdoblje kada se plemićki sloj suočava s nizom problema. Onaj najteži bio je demografske naravi. Njihovo brojčano slabljenje vidljivo je kroz podatke o njihovoj brojnosti kroz stoljeća. Tako je 1800. godine njihov broj iznosio svega 314 članova u odnosu na 1500. godinu, kada ih je bilo mnogostruko više - oko 2.000 i kada su činili oko 30% gradskog stanovništva. U popisu iz 1817. godine njihov udio je iznosio tek 4,06% od ukupnog stanovništva Grada (Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, 1. Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011: 142-146, 219, 248, 288-291; Ivana Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2014: 239-240).

⁶ Vedran Stojanović i Nella Lonza, »Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća: djeca, roditelji i kumovi kao čvorovi društvenih mreža.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/2 (2016): 307.

Sukladno odredbama Tridentskog koncila o broju kumova, koje su u Dubrovniku implementirane vrlo brzo,⁷ sva djeca vlastele krštena u promatranom razdoblju imala su bez iznimke dva kuma. Potrebno je naglasiti da kod dva upisa krštenja nisu navedena imena kumova, pa je stoga ukupni broj kumova u našem uzorku 584. Kod analize veza između krštenika, njihovih roditelja i kumova koristit ćemo stoga brojku od 292 krštenja. Naš uzorak obilježava i savršena spolna simetrija, koja se očituje u izboru kumova i kuma (tablica 1), što je zasigurno posljedica činjenice da je kumstvo na neki način nastojalo oponašati roditeljski model.

Tablica 1. Broj i spolna struktura kumova u župi Grad (1751-1800)

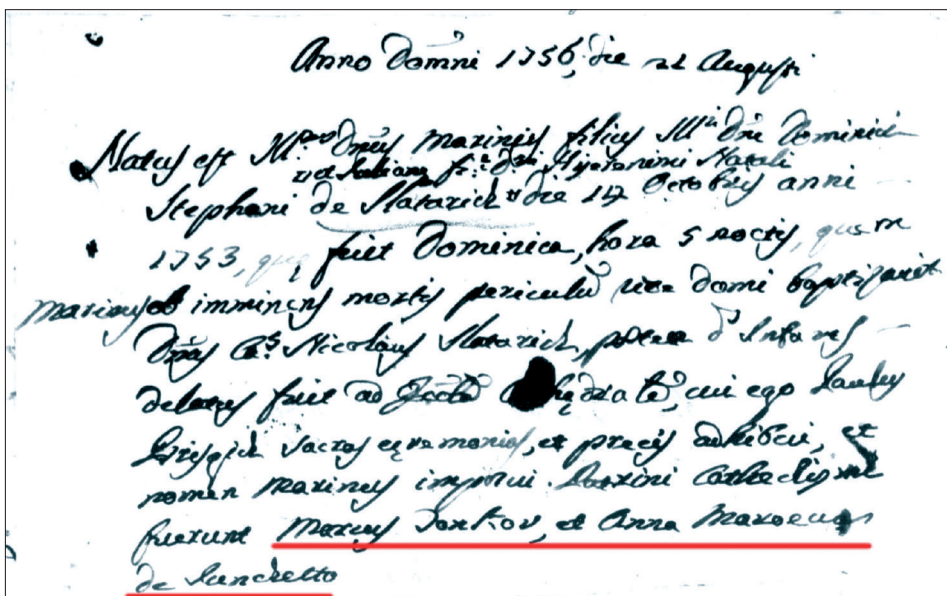
Krštena djeca	Broj rođenih	Broj kumova	Kumovi	Kume	Udio žena (%)	Prosječan broj kumova po djetetu
muška	151	302	151	151	50	2
ženska	141	282	141	141	50	2
<i>Ukupno</i>	292	584	292	292	50	2

U smislu staleške pripadnosti, naš uzorak je izuzetno homogen. Postoji samo jedan slučaj u kojem Marin Zlatarić, sin Dominika i Julijane Natali, nije imao kumove koji su pripadnici vlasteoskog staleža (slika 1).⁸

Od ukupnog broja kumova, njih oko 63% bilo je u rodbinskoj vezi sa svojim kumčetom. Valja napomenuti da je taj broj vjerojatno i veći, ali nije bilo

⁷ *Canones super reformatione circa matrimonium*, Caput II: "... unus tantum sive vir sive mulier iuxta sacrorum canonum instituta vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant..." Dostupno na: [//www.internetsv.info/Archive/CTridentinum.pdf](http://www.internetsv.info/Archive/CTridentinum.pdf) (pristup: listopad, 2016). Iz predtridentskog razdoblja u Dubrovniku postoji svega par izvora. Najpoznatiji je *Lekcionar* kroničara Nikše Marinovog Ragnine, u kojemu je naveo kumove za svoje sedmero djece, rođene između 1532. i 1540. godine, te za troje djece sina Šimuna koja su rođena 70-ih godina 16. stoljeća. Ove dvije grupe upisa dijeli upravo Tridentski koncil. Broj kumova iz predtridentskog razdoblja je bio od četiri do šest. Svako dijete ima samo jednu kumu, a od ostalih kumova, jedan ili dvojica su bili pučani. Među kumovima su bliži rođaci (djetetovi bratići, ujaci, strine, očevi i majčini bratići). Zanimljivo je primijetiti da nema djeda ili bake. Nakon Tridentskog koncila, sukladno uputama Koncila, Šimunova djeca su imala po dva muška kuma pripadnika vlasteoskog kruga. Dakle, odredbe nisu poštivane u cijelosti, jer je bila preporuka da kumovi moraju biti različitog spola. Više o kumovima iz razdoblja prije Tridentskog koncila vidi u: V. Stojanović i N. Lonza, »Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća: djeca, roditelji i kumovi kao čvorovi društvenih mreža.«: 297-303.

⁸ Marin Zlatarić rođen je 14. listopada 1753. i poslije dva dana je kršten u nuždi. Potpuni obred obavljen je 21. kolovoza 1756. godine, a kumovi su bili Marko Tonkov i Ana Marojeva iz Šumeta.

Slika 1. Upis krštenja Marina Dominikovog Zlatarića s pučanima Markom Tonkovim i Anom Marojevićem iz Šumeta kao kumovima (G9K/1729-1758/)

moгуće s preciznošću utvrditi baš sve rodbinske odnose. Budući da se između kuma i kumčeta stvarao duhovni odnos koji je povlačio bračne zabrane, za dubrovački vlasteoski krug moglo se očekivati da će se kumovi najradije tražiti u obiteljskom krugu, a izbjegavati kumsko povezivanje s novim obiteljima kako se ne bi još više suzile ionako uske mogućnosti za izbor bračnog partnera. Analiza rodbinskih veza krštenika i kumova to potvrđuje. Kumovi su najčešće birani među braćom i sestrama roditelja i njihovih supružnika, nešto rjeđe među djedovima i bakama, dok su krštenikova braća i sestre birani vrlo rijetko kao kumovi (tablica 2, grafikon 2).

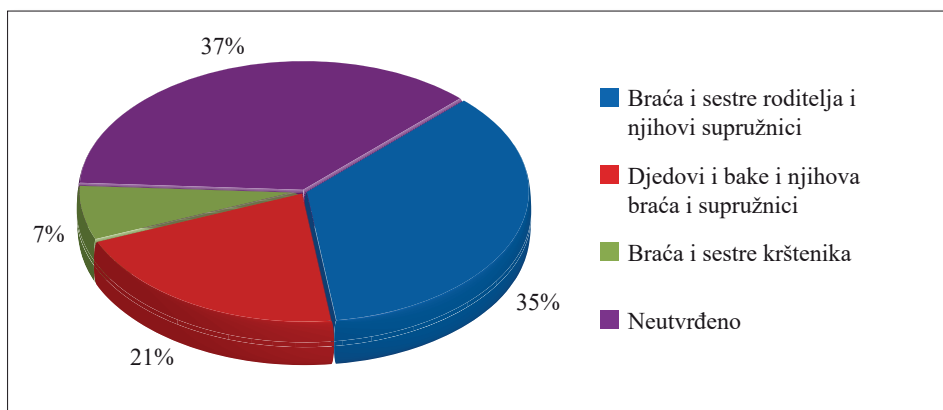
Od 1751. do 1800. godine među vlasteoskom djecom omjer izbora kumova između očeve i majčine linije iznosio je 54:46 (tablica 3, grafikon 3). Do sličnog omjera došli su Vedran Stojanović i Nella Lonza, koji su na čitavoj populaciji župe Grad 1770. godine utvrdili da je omjer između očeve i majčine linije iznosio 55:45.⁹

S obzirom na činjenicu da je svaki krštenik imao kuma i kumu, navedeni podatak bi nas trebao dovesti do pretpostavke da su kumovi birani po očevoj

⁹ V. Stojanović i N. Lonza, »Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća: djeca, roditelji i kumovi kao čvorovi društvenih mreža.«: 311-312.

Tablica i grafikon 2. Obiteljske veza kumova i krštenika u župi Grad (1751-1800)

Obiteljska veza	Kumovi	
	Ukupno	Udio (%)
Braća i sestre roditelja i njihovi supružnici	207	35
Djedovi i bake i njihova braća i supružnici	122	21
Braća i sestre krštenika	41	7
Neutvrđeno	214	37
<i>Ukupno</i>	584	100

liniji, a kume po majčinoj. Stojanović i Lonza u svom istraživanju dobili su podatak da su u 2/3 slučajeva kumovi birani po očevoj, a kume po majčinoj liniji. Međutim, oni su se kod analize izbora kumova koristili malim uzorkom pripadnika vlasteoskog sloja (4% od ukupnog broja krštenika 1770. godine), jer je bilo nemoguće utvrditi rodbinske veze za cijeli uzorak.¹⁰ Podaci dobiveni istraživanjem kumova vlasteoske djece od 1751. do 1800. u župi Grad pokazuju blagu preferenciju očeve linije u izboru kuma i nešto veću preferenciju majčine linije u izboru kume (tablica 3, grafikon 3).

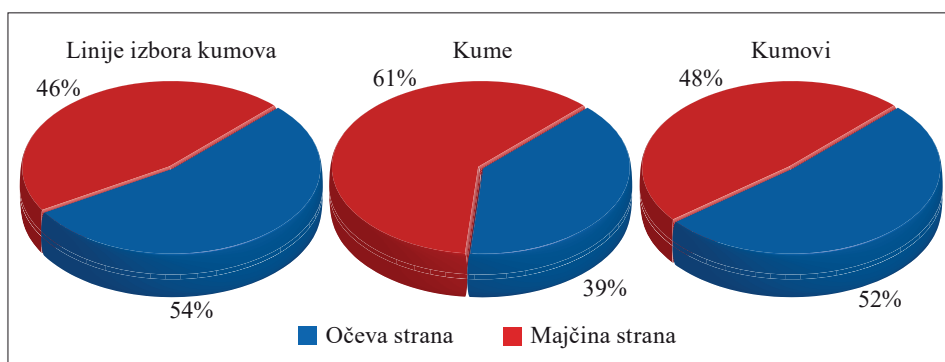
Nekoliko se osoba ističu kao višekratni kumovi - Eleonora Bona (oko 1738-1787) i Ana Zamagna, žena Ivana Bona (1732-1806), koje su bile kume na devet krštenja. Slijede ih pjesnik Antun-Vlaho Marinov Sorgo (1727-1810),¹¹ poklissar

¹⁰ V. Stojanović i N. Lonza, »Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća: djeca, roditelji i kumovi kao čvorovi društvenih mreža.«: 310.

¹¹ Više o Antunu-Vlahu Marinovom Sorgo vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, 6. Odabrane biografije (Pi-Z)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015: 201-203.

Tablica i grafikon 3. Linije izbora kumova u vlasteoskom staležu u župi Grad (1751-1800)

Rodbinska strana	Broj kumova		Kumovi		Kume	
	<i>Ukupno</i>	Udio (%)	<i>Ukupno</i>	Udio (%)	<i>Ukupno</i>	Udio (%)
Očeva strana	200	54	96	52	72	39
Majčina strana	170	46	89	48	113	61
<i>Ukupno</i>	370	100	185	100	185	100

Napomena za tablicu 3 i grafikon 3: Izračun je napravljen na 63% krštenja vlasteoske djece, za koju je utvrđeno da su bili u rodbinskoj vezi s kumovima.

Marin Matov Zamagna (1737-1808) i Ana Sorgo, žena Marka-Antuna Ivanovog (1722-1808), s po osam krštenja. Većina ovih višekratnih kumova izabrana je u obiteljskom krugu, pa ne možemo govoriti o nekom širenju utjecaja. Zanimljivo je istaknuti strankinju Eleonoru Bona (rođenu de Strasoldo), drugu ženu pjesnika i prevoditelja Luke-Dominika Mihovog Bona (1708-1778).¹² Iako je većina njenih kumstava obiteljski povezana, očito je da je u konzervativnoj sredini, kakav je tada bio Dubrovnik, i koja je teže prihvaćala strance, bila omiljena i ugledna.

Prosječna starost kumova vlasteoske djece

Prosječna starost kumova u istraživanom uzorku (tablica 4) ukazuje da se radilo o pojedincima u dobi kada su već mogli postati ugledniji članovi zajednice, dakle, u prosjeku nije bila riječ o mladim ljudima. No, postoje i zanimljiva

¹² Više o Luki-Dominiku Mihovom Bona vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, 4. Odabrane biografije (A-D)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2013: 179-182.

Tablica 4. Prosječna starost kumova u župi Grad (1751-1800)

Dob	Broj kumova			Udio (%)		
	<i>Ukupno</i>	Kumovi	Kume	<i>Ukupno</i>	Kumovi	Kume
<i>Ukupno</i>	584	292	292	100	100	100
5-9	17	7	10	2,97	2,44	3,51
10-14	29	11	18	5,07	3,83	6,32
15-19	26	15	11	4,55	5,23	3,86
20-24	26	16	10	4,55	5,57	3,51
25-29	39	17	22	6,82	5,92	7,72
30-34	45	26	19	7,87	9,06	6,67
35-39	43	20	23	7,52	6,97	8,07
40-44	49	28	21	8,57	9,76	7,37
45-49	59	24	35	10,31	8,36	12,28
50-54	55	25	30	9,62	8,71	10,53
55-59	45	22	23	7,87	7,67	8,07
60-64	44	17	27	7,69	5,92	9,47
65-69	42	24	18	7,34	8,36	6,32
70-74	26	19	7	4,55	6,62	2,46
75-79	13	9	4	2,27	3,14	1,40
80-84	9	4	5	1,57	1,39	1,75
85-89	5	3	2	0,87	1,05	0,70
Nepoznato	12	5	7			
Prosječna starost	43,51	44,48	42,53			

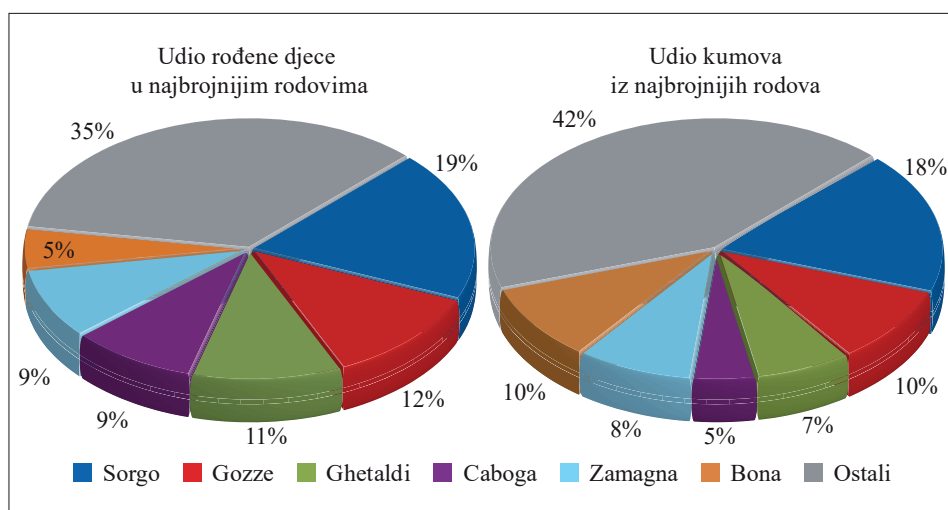
odstupanja. Crkva je smatrala ulazak u pubertetsku dob dovoljnom zrelošću za preuzimanje uloge kuma.¹³ Budući da u Rimskim ritualima dob nije preciznije određena, vjerojatno se radilo o dobi od dvanaest godina za djevojčice i četrnaest za dječake, što je u skladu s naslijeđem rimskog prava.¹⁴ U našem

¹³ *Rituale Romanum Pauli V. P. M. iussu editum*. Antuerpiae (Antwerpen): Officina Plantiniana, 1617: 9. dostupno na: http://books.google.hr/books?id=u6lHAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (pristup: listopad, 2016).

¹⁴ Godine 1817. u dubrovačkom nahodištu je kršteno 47 djece. Za njih 9 utvrđeno je da su živjeli u neposrednoj blizini nahodišta na Pilama. Od tih devet kumova većina je imala ispod 20 godina, a najmlađi je imao 12 godina. Vidi: Rina Kralj-Brassard, Ivana Lazarević i Irena Ipšić, »Godparents Network of the Dubrovnik Foundlings (17th-19th centuries).« *Annales de démographie historique* 130/2 (2015): 161-185.

Tablica 5 i grafikon 4. Broj rođene djece i kumova u najbrojnijim rodovima u župi Grad (1751-1800)

Vlasteoski rod	Broj rođene djece		Broj kumova	
	<i>Ukupno</i>	Udio (%)	<i>Ukupno</i>	Udio (%)
Sorgo	55	19	104	18
Gozze	35	12	57	10
Ghetaldi	32	11	41	7
Caboga	27	9	27	5
Zamagna	26	9	50	8
Bona	15	5	57	10
Ostali	102	35	248	42
<i>Ukupno</i>	292	100	584	100%

slučaju, čak 46 dječaka i djevojčica je u trenutku kumovanja imalo manje od četrnaest godina. Marija Menze, kći Klementa Ivanovog, bila je kuma na krštenju brata Đura u dobi od samo 5 godina. Klement Vlahov Menze sa samo 8 godina započeo je svoju "karijeru" kuma na krštenju brata Ivana, a do 1800. godine bit će kum još pet puta djeci sestre Marije Caboga i unuci Mariji Ivanovoj Ghetaldi. Primjer Klementa Menze pokazuje da je jedna osoba u razdoblju od nepunih pedeset godina bila povezana sa svojom kumčadi i krvnim i tazbinskim vezama. Veliki broj izuzetno mladih kumova mogao bi ukazivati na krajnje suženu mogućnost izbora unutar vlasteoskog sloja, ograničenu ne samo

bračnom, već i klanovskom endogamijom¹⁵ i smanjenim demografskim potencijalom. Izbor mladih kumova mogao se izbjeći češćom primjenom višestrukog kumstva, tako da bi se moglo pretpostaviti da je to bila svojevrsna društvena praksa među vlastelom da 'kumuju' braća i sestre koji su još djeca, a koja nije u potpunosti u skladu s kanonskim pravom (koje kumstvo asocira s roditeljskim odnosom). S druge strane, za kumove su ponekad birani i pojedinci u poznim godinama. Kao najstarija kuma bilježi se Uršula Menze, udovica Petra Marinovog, rođena 8. travnja 1704, koja je na krštenju Petra-Ignacija-Nikole Sorgo, sina Ivana Petrovog Sorgo, 25. lipnja 1793. imala 89 godina. Najstariji kum je Ivan Nikolin Sorgo (s nadimkom Debo), rođen 1. siječnja 1709. koji je na krštenju nećakinje Marine (kćeri brata Sigismunda) 14. rujna 1795. imao 86 godina.¹⁶

Najviše djece se rodilo u najvitalnijim obiteljima Sorgo i Gozze, a slijede ih Ghetaldi, Caboga i Zamagna (tablica 5, grafikon 4). Slični su udjeli i kod učestalosti kumovanja pripadnika pojedinog roda (tablica 5, grafikon 4), uz iznimku kumova iz roda Gozze koji su tek četvrti po učestalosti kumovanja, nakon pripadnika rodova Ghetaldi i Zamagna. Preostali pripadnici izumrlog roda Gondula¹⁷ bili su kumovi 11 puta (primjerice, naspram 104 kumovanja roda Sorgo), puno češće nego pripadnici rodova Natali, Gradi, Resti i ostalih. Iako je u promatranom razdoblju u njihovoj obitelji rođeno sedmero djece, pripadnici roda Pozza-Sorgo nisu dali niti jednog kuma.

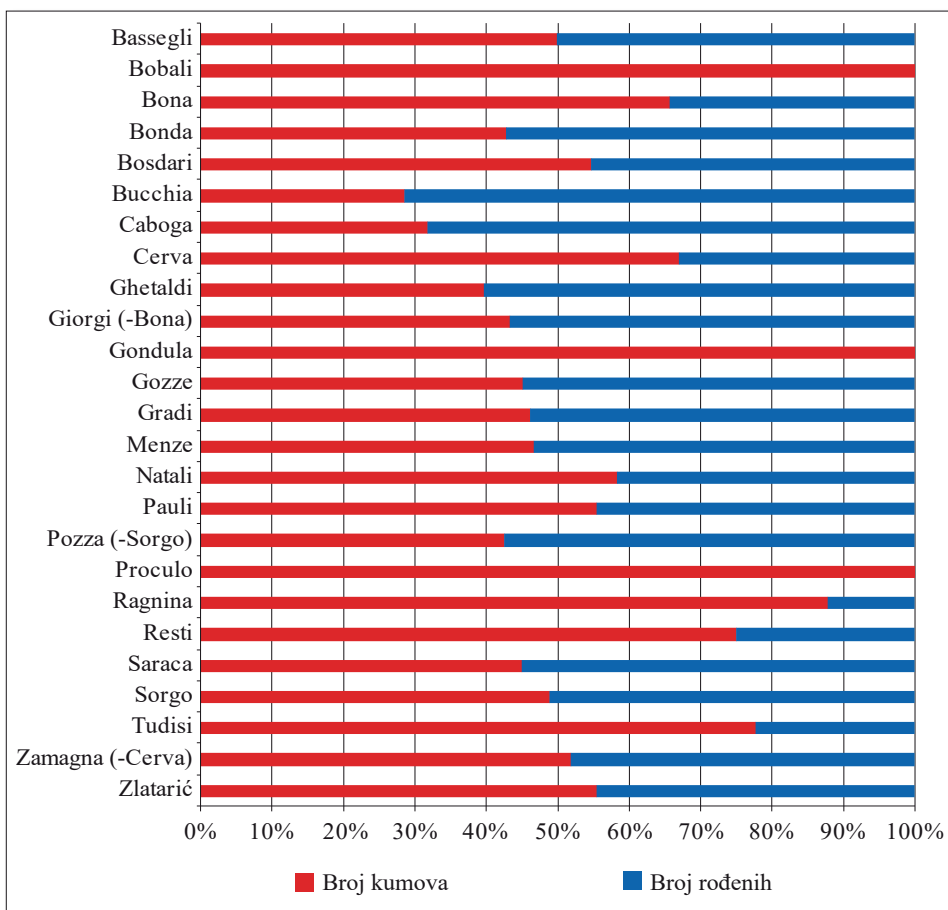
Uspoređujući demografski i "kumovski" potencijal svih pripadnika vlasteoskih rodova u ispitivanom razdoblju, može se zaključiti da "kumovski" potencijal ne opada u skladu s demografskim (grafikon 5). Vitalniji rodovi dali su i najveći broj kumova, no kod nekih gotovo izumrlih rodova, poput roda Gondula ili, primjerice, Ragnina ili Resti, "kumovski" potencijal premašivao je demografski.

¹⁵ Opširnije o bračnoj endogamiji vlastele vidi: N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, I: 149-151 *et passim*.

¹⁶ Zahvaljujemo Nenadu Vekariću na podacima o datumima rođenja kumova.

¹⁷ Rod Gondula je izumro u drugoj polovici 18. stoljeća (N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, I: 291).

Grafikon 5. Udjeli broja rođenih i broja kumova po pojedinom vlasteoskom rodu u župi Grad (1751-1800)

Kumovi i klanovi

Prije nego iznesemo podatke o klanovskoj pripadnosti krštenika i njihovih kumova osvrnut ćemo se na klanovsku podjelu unutar vlasteoskog staleža. Nenad Vekarić je klanove okarakterizirao kao “skup međusobno naklonjenih *casata* s politički prepoznatljivim djelovanjem, koji je utemeljen i održava se na principima snažne obiteljske tradicije”.¹⁸ Moglo bi se reći da su nalik na današnje političke stranke s čvrstom rodovskom komponentom, ali bez formalne strukture. U arhivskim izvorima nema pisanih tragova o klanovima i ustanovljeni su tek

¹⁸ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, I: 159.

na temelju posrednih izvora. Također, nazivi klanova nisu službeni i imena klanova uspostavljena su kako bi se fenomen mogao uočiti i pratiti. Vekarić je klanovska imena odredio po rodovima koji su bili začetnici klana - Judin (Gundulićev), Gučetićev i Bobaljevićev. Gučetićev klan je odmetnuta frakcija Gundulićeva, koji je neko vrijeme bio treća opcija, ali se krajem 15. stoljeća priklonio Bobaljevićevu klanu. Nakon toga pa sve do pada Republike egzistiraju dva suprotstavljena klana - Gundulićev i Bobaljevićev. Za ove klanove koristili su se vjerojatno od kraja 17. stoljeća i nazivi sorbonezi (za Gundulićev) i salamankezi (za Bobaljevićev) i zabilježeni su jedino u izvješću anonimnog izvjestitelja Marije Terezije, koji je boravio u Dalmaciji i Dubrovniku 1774. i 1775. godine.¹⁹ Prema tome, nazivi su neformalni, no čvrsta klanovska podjela, osim u političkom i društvenom kontekstu, nesumnjivo je prisutna i u životima i djelovanjima pripadnika dubrovačkog vlasteoskog staleža.

Veći broj vlasteoskih rodova nikada nije mijenjao klanovsku poziciju i prelazak pojedinih obitelji iz jednog klana u drugi događao se rijetko i najčešće je bio posljedica obiteljskog raskola ili ženidbenog povezivanja. Konverzije su se događale kad bi *casata* ostala bez muškog potomka i kad je zet dolazio na suprugino imanje. Potomci takvog bračnog para slijedili su klanovsku orijentaciju majčine *casate*, ali bi im ostalo prezime očeve *casate*. Kada se u 18. stoljeću klanovska podjela prelila i na biološku razinu i kada je zabranjeno sklapanje brakova među suprotstavljenim stranama (jer su salamankezi prihvatili ideju o "čistoj krvi"), ženidba je postala jedini razlog konverzije unutar klanova. Ta je konverzija, stoga, bila jednosmjerna - salamankez je mogao postati sorbonezom, ali sorbonez nije mogao postati salamankezom, za razliku od ranijih stoljeća kada su se konverzije odvijale u svim smjerovima.²⁰

U predtridentskom razdoblju, na primjeru kumova djece Nikše Marinovog Ragnine, kada je na krštenjima prevladavao veći broj kumova i kada je prisutno i vertikalno kumsko povezivanje,²¹ potvrđuje se da tada pripadnost klanu nije imala odlučujuću ulogu u izboru kumova i kumska su povezivanja išla u svim smjerovima. Od ukupno 27 kumova koji su bili iz redova vlastele njih 10 pripadalo je Gundulićevu klanu, dok je njih 17 pripadalo Bobaljevićevu, kojemu je pripadao i sam Nikša Marinov Ragnina.²² Moglo bi se zaključiti da je u

¹⁹ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, I*: 159-204.

²⁰ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, I*: 162-194.

²¹ V. Stojanović i N. Lonza, »Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća: djeca, roditelji i kumovi kao čvorovi društvenih mreža.«: 297-298.

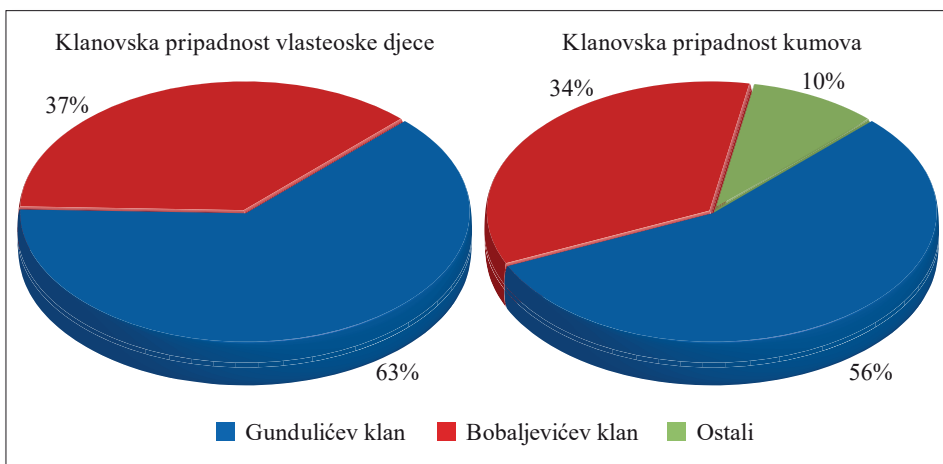
²² Zahvaljujemo Nenadu Vekariću na ovim podacima.

predtridentskom razdoblju, kada je kumova bilo više, kumsko povezivanje služilo za svojevrsno međuklanovsko iskazivanje povjerenja, iako je i tada prisutna veća naklonjenost vlastitome klanu. Također, u tom razdoblju su i ženidbene veze bile puno labavije, pa je sigurno da su klanovske podjele tada bile više političke naravi i manje su se osjećale na razini društvene i obiteljske sfere. S druge strane, kada se nakon Tridentskog koncila ograničio broj kumova na krštenju, nestaje i međuklanovskog kumskog povezivanja. To potvrđuje izbor kumova Nikšina sina Šimuna, koji je za svoju djecu bez iznimke izabrao kumove iz klana kojemu je pripadao - Bobaljevićeva. Prema tome, ograničavanje broja kumova na krštenju odrazilo se i na ukidanje međuklanovskog povezivanja kumskim vezama i klanovska se pripadnost, osim u političkoj, počela uvelike osjećati i u privatnoj sferi.

Prema Vekariću, u drugoj polovici 18. stoljeća brojčano je premoćniji Gundulićev klan. To potvrđuje i naš istraživački uzorak, jer je u periodu 1751-1800. rođeno 184 djece Gundulićeva klana (63%) i 108 djece Bobaljevićeva klana (37%) (tablica 6, grafikon 6).

Tablica i grafikon 6. Klanovska pripadnost vlasteoske djece i kumova 1751-1800.

Klanovska pripadnost	Krštena djeca		Kumovi	
	<i>Ukupno</i>	Udio (%)	<i>Ukupno</i>	Udio (%)
Gundulićev klan	184	63	326	56
Bobaljevićev klan	108	37	202	34
Ostali	/	/	56	10
<i>Ukupno</i>	292	100	584	100

Klanovska se pripadnost prelijeva na izbor krsnih kumova u 90% slučajeva. To znači da je za 266 krštenja (od 294) ustanovljena ista klanovska pripadnost roditelja, odnosno djeteta i njegovih krsnih kumova. Kod preostalih 28 krštenja ili 56 kumova (10%) situacija je šarolika i barem jedan kum pripadnik je suprotnog klana (grafikon 6). Međutim, nakon analize slučajeva kod kojih je prisutno međuklanovsko kumsko povezivanje, dolazi se do zanimljivih podataka. Osim jednog slučaja, kod kojega smo međuklanovska povezivanja pripisali susjedskim vezama,²³ u svim ostalim slučajevima radi se o bračnim parovima i odabranim kumovima koji su međusobno povezani različitim obiteljskim vezama i kod kojih se dogodila konverzija iz jednoga klana u drugi. Tako je, primjerice, Nikola Pavlov Gozze (1727-1799) ženidbom s Anom Bona (1745-1818) promijenio klan, prešavši iz Bobaljevićeva u Gundulićev klan,²⁴ no kumove svojoj djeci je jednim dijelom nastavio birati unutar klana iz kojega potječe - Bobaljevićeva. U najvećem broju slučajeva (njih 6) to je bio muž ženine sestre Antun-Vlaho Marinov Sorgo (1727-1810).²⁵ S druge strane, sestra njegove žene, Nika Bona (1747-1810),²⁶ udajom je ostala salamankezica. Oni su također kumove puno češće birali iz suprotnog klana - Gundulićeva, a to je najčešće bio upravo Nikola Pavlov Gozze, muž ženine sestre. Na temelju ovog primjera mogli bismo zaključiti da u slučaju konverzije, obiteljske veze, barem na neko vrijeme, ostaju jače od klanovskih podjela.

Budući da je vrlo slična situacija u drugoj polovici 16. (nakon Tridentskog koncila) i u drugoj polovici 18. stoljeća, mogli bismo zaključiti da se klanovski raskol očituje u domeni obiteljskih kumskih veza još od kraja 16. stoljeća pa sve do pada Republike. Također, ova analiza je još jedan čvrsti dokaz klanovske podjele unutar dubrovačkog vlasteoskog staleža koja se ne manifestira isključivo u političkoj domeni, nego se uvelike očituje i kroz obiteljske veze i odnose.

²³ Magdalena Ghetaldi, kći sorboneza Nikole Matovog i Marije Saraca, rođena je 23. veljače 1762. godine. Kum joj je bio djed po majci, sorbonez Božo-Dominik Nikola-Mihov Saraca, a kuma salamankezica Mara Pozza, udovica Ivana Markovog Sorgo. Palača Boža Saraca nalazi se u ulici Nikole Božidarevića 5-9, a Mara Sorgo je živjela u palači u ulici Miha Pracata 5-11, koje su međusobno udaljene manje od 50 metara (I. Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*: 153-154, 159-160).

²⁴ S. Ćosić i N. Vekarić, *Dubrovačka vlastela između vlastela između roda i države*: 170; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7. *Genealogije (A-L)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2016: 566.

²⁵ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7: 154; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 8. *Genealogije (M-Z)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2017: 368.

²⁶ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7: 154; N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 8: 368.

Slučaj obitelji Gondula

U obitelji Gondula u promatranom razdoblju nije rođeno niti jedno dijete. U drugoj polovici 18. stoljeća Sigismund-Dominik Sigismund-Matov Gondula (1712-1800),²⁷ posljednji muški predstavnik *casate* kojoj je pripadao i pjesnik Ivan Gundulić, bio je kum čak četiri puta. Sigismundova sestra Uršula (Ora) (1715-1809),²⁸ posljednja članica roda Gondula, bila je kuma tri puta, a njihova majka Uršula (Ora) Ghetaldi (1690-1776)²⁹ dva puta. Jednom se kao kum pojavljuje i Sigismundov otac Sigismund-Mato Sigismundov (1682-1758),³⁰ unuk Ivana Franovog Gundulića, te Lukrecija Bona, supruga Ivana Sigismundovog Gondule (1677-1774, supruga strica Sigismunda-Dominika).³¹

Pripadnici obitelji Gondula najčešće su bili kumovi djeci iz obitelji Ghetaldi (četiri puta). Riječ je o dvjema blisko povezanim obiteljima: Sigismund-Dominkova majka Uršula (Ora) (1650-1719) bila je kći Frana Šimunovog Ghetaldi (1650-1719), a Sigismund-Dominkova kći Kata (1709-1787) bila je udata za Mata Franovog Ghetaldi (1705-1776). Najvjerojatnije zbog obiteljskih nesuglasica,³² članovi obitelji Gondula samo su u jednom slučaju bili kumovi na krštenju zajedno s još jednim članom svoje obitelji. Riječ je o krštenju Sigismunda Frana-Augustinovog Ghetaldi (1743-1798), čija je tetka bila spomenuta Uršula (Ora) Gondula i od kojeg potječe udvojeno prezime Ghetaldi-Gondula. Kumovi na krštenju 1796. godine bili su ostarjeli Sigismund-Dominik i njegova sestra Uršula (Ora) (1715-1809).

Uršula (Ora) (1690-1776) bila je 21. veljače 1752. kuma na krštenju svoga unuka Sigismunda-Dominika Matovog Ghetaldi (1752-1797) zajedno s bratom krštenika Franom-Augustinom Matovim Ghetaldi (1743-1798). S obzirom da je riječ o posljednjoj *casati* roda Gondula čiji pripadnici nisu imali muških potomaka, preko instituta kumstva dodatno su ojačale čvrste veze s obitelji Ghetaldi u okviru sorboneškog klana, koja je na kraju i naslijedila prezime Gondula.

²⁷ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7: 392.

²⁸ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7: 392.

²⁹ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7: 392.

³⁰ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7: 392.

³¹ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7: 149, 387.

³² Sigismund-Dominik Gondola je nakon očeve smrti izgubio spor s majkom Uršulom (Orom) Ghetaldi i sestrom Uršulom (Orom) oko nasljedstva. Više vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 2. *Vlasteoski rodovi (A-L)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012: 311.

Navedeni primjer pokazuje da su čak i obitelji na biološkom zalasku aktivno upotrebljavale institut kumstva za stvaranje veza koje su im mogle donijeti određenu dobrobit ili prestiž.

Zaključak

Analizom krsnih kumova vlasteoske djece od 1751. do 1800. godine utvrdili smo:

U tom periodu rođeno je 294 vlasteoske djece, što je činilo 5,14% ukupno rođenih u župi Grad.

Na krštenjima je, bez iznimke, prevladavala dvočlana kumska struktura s jednim kumom i jednom kumom.

Svi kumovi vlasteoske djece bili su i sami pripadnici vlasteoskog kruga (99,66%). Time se potvrdilo da je kod vlastele riječ o iznimno zatvorenom sustavu u izboru kumova, bez vertikalne mobilnosti.

Većina kumova (više od 63%) bila je rodbinski povezana s krštenikom. Taj broj je vjerojatno i veći, jer nije bilo moguće utvrditi baš sve rodbinske veze višestruko srođene vlastele. Najčešći kumovi su bili braća i sestre roditelja i njihovi supružnici.

Omjer izbora kumova vlasteoske djece između očeve i majčine linije je iznosio 54:46 u korist očeve linije. Također, primjetna je blaga preferencija očeve linije u izboru kuma, te preferencija majčine linije u izboru kume.

Ističe se tek nekoliko osoba s višekratnim kumstvima: Eleonora Bona i Ana Zamagna, koje su devet puta bile kume, zatim slijede Antun-Vlaho Marinov Sorgo, Marin Matov Zamagna i Ana Sorgo, koji su bili kumovi na osam krštenja.

Najviše rođene djece i kumova je bilo u najvitalnijim obiteljima ovog perioda: Gozze i Sorgo. Pripadnici obitelji Gondula, koja je bila na zalasku, bili su kumovi na čak 11 krštenja.

Po pitanju klanovske orijentacije, ukupno je 63% krštene djece pripadalo Gundulićevu klanu, te 37% Bobaljevićevu, što se poklapa sa zaključkom Nenada Vekarića o brojačano premoćnijem Gundulićevu klanu u ovom periodu.

Klanovska se pripadnost prelijeva na izbor krsnih kumova u 90% slučajeva, što dokazuje da je klanovska politika igrala vrlo važnu ulogu i u sferi privatnog obiteljskog djelovanja. U preostalim 10% slučajeva barem jedan kum pripada

suprotnome klanu. U tim slučajevima razlog za međuklanovsko povezivanje kumskim vezama bila je klanovska konverzija ili prijelaz jednog člana obitelji u suprotni klan. Na temelju toga moglo se zaključiti da su, u slučaju konverzije, obiteljske veze barem na neko vrijeme ostajale snažnije od klanovskih podjela.

Klanovski raskol očituje se u domeni obiteljskih kumskih veza još od kraja 16. stoljeća pa sve do pada Republike. Također, ova analiza je još jedan čvrsti dokaz klanovske podjele unutar dubrovačkog vlasteoskog staleža, koja se ne manifestira isključivo u političkoj domeni, nego se uvelike očituje i kroz obiteljske veze i odnose.

INFORMAL POWER STRUCTURES AND GODPARENT NETWORKS OF THE RAGUSAN NOBILITY IN THE SECOND HALF OF THE EIGHTEENTH CENTURY

**IRENA IPŠIĆ, IVANA LAZAREVIĆ
AND VEDRAN STOJANOVIĆ**

Summary

Institutional order of the Dubrovnik Republic, according to which all political power rested in the hands of the nobility, was founded on rank exclusiveness. For centuries, however, the seemingly homogenous formal political structure was marked by factions and clan schism. As to how the noble rank functioned in the non-political environment and whether clan divisions also reflected in other domains has been investigated by means of godparenthood network in the latter half of the eighteenth century. The sample included 294 children born to nobility in the City Parish. Without exception, the results show the prevalence of the couple-godparent model, one of each sex, and that almost all godparents to noble children were their equals in rank (99,66%). This confirms the nobility's extremely closed system in the selection of godparents, void of any vertical social alliance. The analysis indicates a high proportion (63% of the cases) of kin relations between godparent and godchild (brothers and sisters, grandmothers and grandfathers, uncles and aunts on paternal and maternal side). Clan affiliation reflected in the choice of godparents in 90% of the cases (266 baptisms). With the remaining 28 cases (10%), inter-clan bonding based on godparenthood is accounted by clan conversions. Hence, in the case of conversion, family relations, for some time at least, tended to outweigh clan divisions. Further, this analysis is yet another solid proof that the clan rift within Ragusan nobility stepped out of the political realm and permeated all aspects of family life and relationships.